

A black and white portrait of Aurora Bertrana, a woman with dark, wavy hair, smiling slightly. She is wearing a dark top with a prominent white lace collar. The background is a plain, light color.

Aurora Bertrana: una visió femenina del món

Autora: Núria Coma Santasusagna

Tutor: Pere Roca Puig

Data: 09/01/13

Agraeixo al Pere Roca, el meu tutor, haver-me orientat en aquest treball i als meus pares, Lluís i Montserrat, i als meus germans, Maria i Aniol, pels seus consells i opinions que han aconseguit una gran millora en la realització.

“Ací els frondosos turons passen per totes les gammes del verd, del més clar al més fosc. Un o dos pics treuen el cap, darrera aquesta amable verdor. Són prodigiosament encimbellats i tots daurats de sol, es destaquen damunt l’atzur, que lluu com un esmalt.

I al fons de tot de la badia es divisien llunyanes les carenes de l’altre cantó de Mooreà, intensament, purament, idealment blavoses...”

(Bertrana 1993 [1930]: 82)

Índex

1. Presentació.....	5
2. Què és la literatura de viatges?	7
2. 1 Exemples:	8
3. Literatura de viatges en català	10
3. 1 Jacint Verdaguer	10
3. 2 Josep Maria de Sagarra.....	10
3. 3 Josep Pla	10
3. 4 Josep Maria Espinàs	11
4. Literatura de viatges feta per dones	12
4. 1 Egeria (Aetheria)	12
4. 2 Mary Shelley	13
4. 3 Anne Blunt.....	13
4. 4 Mildred Cable i Francesca French.....	13
4. 5 Mary Kingsley	13
4. 6 Gertrude Bell	14
4. 7 Rebecca West	14
5. Biografies	15
5. 1 Aurora Bertrana	15
5. 2 Alexandra David-Néel.....	18
5. 3 Josep Maria de Sagarra.....	21
6. Aurora Bertrana	24
6. 1 Valor documental	25
6. 1. 1 Paradisos oceànics (1930)	25
6. 1. 2 El Marroc sensual i fanàtic (1936)	27
6. 2 Valor literari	30
7. Aurora Bertrana/ Alexandra David-Néel.....	32
8. Aurora Bertrana/ Josep M. de Sagarra	35
9. Conclusions	38
10. Bibliografia.....	40
11. Webgrafia	41

1. Presentació

El treball que presento a continuació tracta de la literatura de viatges, però bàsicament de l'escriptora Aurora Bertrana.

Al principi em va costar molt triar el tema del treball, però des de bon començament sabia que volia fer-lo sobre algun tema relacionat amb la literatura, ja que és un camp que m'agrada molt. Amb el meu tutor vam anar pensant diversos temes i després de donar-hi moltes voltes, vam decidir que el treball seria sobre el *Viatge a Itàlia*, de Goethe. No ens acabava de convèncer, però com que aquest llibre pertanyia a la literatura de viatges, vam pensar en fer un altre treball relacionat amb aquest gènere. Com que no m'interessava que fos un tema molt proper a l'actualitat, vam concretar que s'havia de tractar de la literatura de viatges del segle XX. Era un tema molt ampli, de manera que per centrar-me amb un autor o autora del que se'n pogués treure suc vam escollir Aurora Bertrana, desconeguda per mi en aquell moment. Aquesta autora englobava literatura de viatges, feminisme i a més, era catalana. La idea em va atraure, i com que semblava un tema poc explorat va semblar-me interessant d'investigar i vaig començar la recerca.

Per començar el treball vaig decidir buscar gent que em pogués proporcionar informació sobre el tema i vaig enviar un correu electrònic a tres persones que semblava que hi entenien, però no vaig tenir sort i només em va respondre el correu una d'elles, dient-me que feia molt de temps que ja no estava ficat en l'estudi d'aquest tipus de literatura i que malauradament no podria donar-me la informació que jo li demanava. Més tard, el tutor em va proposar que podia comparar Aurora Bertrana amb Josep Maria de Sagarra, per veure què tenien de diferent un home i una dona que havien fet un llibre sobre un viatge al mateix lloc, la Polinèsia. Aleshores, vaig anar a comprar-me el *Marroc sensual i fanàtic*, d'Aurora Bertrana i *La ruta blava*, de Josep Maria de Sagarra, aprofitant que el llibre *Paradisos oceànics* (llibre sobre el viatge a la Polinèsia de Bertrana) estava a la biblioteca de Moià. Llavors la meva germana em va dir que ella sabia d'una escriptora francesa orientalista que havia fet llibres sobre els seus viatges a diversos països d'Orient, Alexandra David-Néel.

Arrel d'això, vam anar a la Casa Àsia de Barcelona i allà vam aconseguir el *Viaje a Lhasa*, d'Alexandra David-Néel.

Durant l'estiu i el començament d'aquest curs vaig estar-me llegint aquests quatre llibres i per complementar més la informació sobre escriptores de literatura de viatges d'arreu del món, vaig agafar de la biblioteca de Manresa *Viajeras intrépidas y aventureras*, de Cristina Morató, d'on vaig extreure molta informació.

Un cop obtinguda tota aquesta informació, vaig començar a redactar el Treball de Recerca, després de definir-ne les parts amb el tutor.

El treball comença amb una explicació del significat del concepte "literatura de viatges", seguit d'uns quants exemples. Tot seguit s'exposa la literatura de viatges en català del segle XX, indicant-ne els referents més importants, i en el següent apartat es repeteix la mateixa estructura amb la literatura de viatges feta per dones, també del segle XX o anterior. Després d'aquests diferents punts, que vindrien a ser una introducció, ens centrem ja en el treball en sí, on expliquem les biografies dels tres personatges als que fa més referència el meu Treball de Recerca: Aurora Bertrana, Alexandra David-Néel i Josep Maria de Sagarra. Després ens centrem ja en Aurora Bertrana en concret, analitzant el valor documental i el valor literari dels seus dos llibres de viatges. Tot seguit es compara Aurora Bertrana i Alexandra David-Néel, seguidament veiem una altra comparació, entre Aurora Bertrana i Josep Maria de Sagarra. Per acabar, s'exposen les conclusions que s'han extret del treball i, finalment, la bibliografia i la webgrafia, on s'indica els llibres i/o webs d'on s'ha obtingut la informació.

2. Què és la literatura de viatges?

Aquest treball s'ocupa, en primer lloc, de la literatura de viatges, per tant, cal aclarir-ne el concepte. El significat és més complex del que ens pensem, és a dir, literatura de viatges no és qualsevol llibre de viatges, ja que si fos així també ens hi entraria qualsevol guia o publicitat sobre un viatge i sabem que aquestes darreres n'estan excloses. Quin és, doncs, el criteri que s'utilitza per distingir-ho? La paraula més essencial del nom que rep el gènere és literatura. Per poder qualificar un llibre dins el gènere de "literatura de viatges" hem de veure-li el valor literari, tenir clar el significat de "literatura".

La literatura no és el simple fet d'escriure, és un art, l'art d'escriure, el contingut és una part molt important, però també el continent. Com se'ns presenta el contingut? Veiem el "què" està escrit, mitjançant el "com" està escrit.

És molt important no confondre "llibres de viatges" amb "literatura de viatges". Moltes vegades la gent ens posa com a literatura de viatges llibres que no pertanyen a aquesta categoria, llibres amb un gran contingut documental, amb el qual es pot aprendre la cultura d'un país, els costums, etc.; el lector pot fer-se una idea del tipus de gent que hi ha o l'entorn. Aquest únic component no és suficient per crear literatura, ja que l'escriptor ens informa, però no té l'interès ni la necessitat de compondre un escrit bonic, bell, un text més complet, que converteix un simple escrit en una mostra de literatura. En definitiva, l'objectiu de l'autor no és obtenir un llibre de qualitat tant en contingut com en forma, sinó només en contingut. En canvi hi ha autors que ho fan, miren de treballar els dos aspectes, ja sigui per plaer propi, per fer gaudir al públic lector o per impressionar-lo...

L'autor ens explicarà el que ha vist, el que ha viscut, el que ha après i la gent que ha conegut, sempre donant importància a l'estètica. Això s'aconsegueix mitjançant descripcions ben elaborades, recursos estilístics: metàfores, comparacions, epítets, paradoxes i tot tipus de figures retòriques. També utilitzant un llenguatge culte, un vocabulari que no sigui vulgar o col·loquial, sinó treballat, del qual alguns de nosaltres no entendríem el

significat d'algunes paraules. És tot això el que dóna bellesa a l'obra, el que ens determina si una obra és o no pertanyent a la literatura de viatges.

Tant en poesia com en prosa la literatura de viatges compta amb tota una història, un seguit d'autors i obres coneguts d'arreu del món que han escrit llibres de gran importància. Els que més destaquen són Goethe, Heinrich Heine, Rebecca West, Michel de Montaigne, Mary Shelley, Miguel de Cervantes ...

2. 1 Exemples:

- Viatge a Itàlia, Goethe: aquesta obra és un llibre que no només ens aporta valor documental, sinó que també dóna importància a l'estètica.

“A Itàlia! A Itàlia! París serà la meua escola, Roma la meua universitat. Perquè de fet és una universitat per a qui l'ha contemplada completament “

(Johann Wolfgang von Goethe,1770).

En aquest fragment podem veure com Goethe identifica París com “la seva escola” i Roma com “la seva universitat” creant així una metàfora. Dóna a entendre que aquestes ciutats li han fet aprendre un seguit de coses, principalment Roma, que ens la situa a nivell d’“universitat”, de la qual ha après tot el que conté.

- Quadres de viatges, Heinrich Heine: aquest important escriptor explica en l'obra *Quadres de viatges* les seves vivències per Alemanya i Itàlia.

“Com tots els edificis, els qual manifesten amb més claredat l'esperit que hi habita a la llum del capvespre, així també aquests murs em deien coses molt serioses en llur estil lapidari i fragmentari; parlaven dels homes de la Roma antiga, i era ben bé com si els estigués veient

passar, ombres blanques sota meu en el circ fosc” (Heinrich Heine, 1830)

En aquesta cita, Heine fa ús d'algunes figures retòriques com la personificació de les parets d'un amfiteatre romà, les quals "parlen". A més, aquesta figura retòrica està explicada amb un llenguatge literari culte.

- Viaje del Parnaso, Miguel de Cervantes: el poeta ens explica el seu viatge al Parnàs en forma de poema, fet que comporta un gran nombre de figures retòriques.

*"Desta verdad ser la ocasión arguyo
que tú, ¡oh gran padre Apolo!, les infundes
en sus intentos el intento tuyo."* (Miguel de Cervantes Saavedra, 1614)

En aquest fragment veiem un hipèrbaton (en el primer vers)¹ i una exclamació retòrica que fa referència a un personatge de la mitologia grega. Aquests elements són recursos estilístics molt importants en poesia.

- Diaris de viatge: No tots els diaris de viatge s'inclouen en la literatura de viatges però en trobem algun:

· Diari de viatge a Itàlia, Michel de Montaigne: a part dels seus assajos, Montaigne també escriu aquest diari, on ens descriu minuciosament tot el que veu per allà on passa, posant èmfasi en els paisatges.

¹ Alteració de l'ordre lògic de les paraules en una frase.

3. Literatura de viatges en català

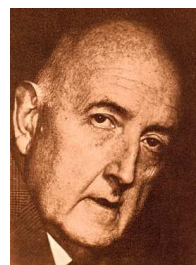
Dedicarem aquest apartat sobretot a la literatura de viatges del segle XIX i XX. En aquest període, les obres pertanyents a la literatura de viatges no eren escasses, però gairebé exclusivament masculines, ja que l'única autora coneguda que escriví llibres d'aquest àmbit fou Aurora Bertrana, de la qual parlarem més endavant.

Destaquem els següents autors:

3. 1 Jacint Verdaguer Cal destacar aquest famós poeta, que també fou un gran prosista. Entre les seves obres hi trobem *Excursions i viatges* (1887) on ens explica els viatges que va fer per uns quants països europeus. La prosa de Jacint Verdaguer està molt ben qualificada, sobretot per a escriptors. Josep Pla la considerava "insuperada i magnífica".

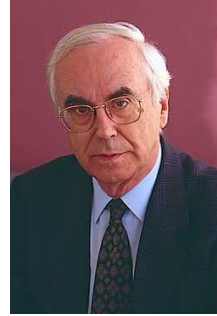
3. 2 Josep Maria de Sagarra Va ser, bàsicament, poeta i dramaturg. D'aquí que d'obra pertanyent a la literatura de viatges només n'hi coneixem una: *La ruta blava* (1942 en castellà, 1964 en català). Aquest escriptor feia servir un llenguatge molt ric i en aquesta obra apareixen molts recursos estilístics diferents, les metàfores, sovint llargues, abunden en les seves obres.

3. 3 Josep Pla La literatura de viatges no és el que més abunda en l'obra de Josep Pla, però sí que va escriure uns quants llibres que fan referència a aquest gènere: *Les illes* (1970), *Viatge a la Catalunya Vella* (1959), *Itàlia i el Mediterrani* (1977), *Les Amèriques* (1964), *Sobre París i França* (1967), *Cartes de lluny* (1947) i *Israel* (1958). Aquests llibres tenen molt valor literari, com tota l'obra de Josep Pla.

3. 4 Josep Maria Espinàs Ha viatjat per diferents llocs de la Península Ibèrica (durant el segle XX i XXI), sovint a peu, escrivint un llibre de cada zona. A la seva obra de literatura de viatges hi trobem: *Viatge al Pirineu de Lleida* (2000), *Viatge al Priorat* (2000), *Viatge a la Segarra* (2000), *A peu per la Terra Alta* (1989), *A peu per la Llitera* (1990), *A peu per l'alt Maestrat* (1991), *A peu pels camins de cendra* (1994), *A peu per l'Alcalatén* (1996), *A peu per la Matarranya* (1996), *A peu pel Comtat i la Marina* (1998), *A peu per Castella* (1999), *A peu pel País Basc* (2000), *A peu per Extremadura* (2001), *A peu per Mallorca sens veure el mar* (2005), *A peu per Aragó* (2006), *A peu per l'Alt Camp* (2007) i *A peu per Múrcia* (2009).

Josep Maria Espinàs descriu els pobles per on passa d'una manera literària però amb un llenguatge més aviat estàndard, planer, a diferència d'altres escriptors.

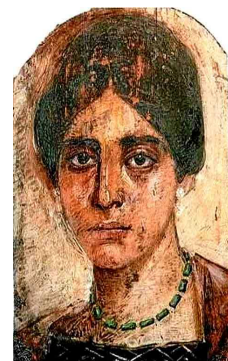
4. Literatura de viatges feta per dones

El feminisme és un punt important a ressaltar dins de la literatura de viatges de l'època anterior al segle XXI. La raó és molt simple: una part de literatura de viatges escrita per dones està redactada per feministes. Aquest fet és donat perquè les dones no acostumaven a viatjar soles i encara menys a escriure llibres amb valor literari sobre els llocs on anaven. Per tant, les escriptores que explicarem a continuació són dones diferents a la gran majoria, ja que tenien l'atreviment de lliurar-se a un món desconegut, sense obeir al qui s'hi oposés.

Normalment, els homes tenien la dona sota el seu domini, elles només podien fer el que els seus marits ordenessin o acceptessin. Sortint d'aquesta submissió, aquestes dones s'emancipaven mostrant ja una gran prova de feminisme i normalment aquest sentiment seguia constant al llarg de la seva vida. Podem observar-ho a través dels seus llibres. Tot i així, no totes les escriptores de literatura de viatges eren feministes.

Seguidament veurem algunes de les autores de literatura de viatges més conegudes al llarg de la història:

4. 1 Egeria (Aetheria) L'escriptora de literatura de viatges més antiga que es coneix. Les seves dades biogràfiques són poques però sabem que era una monja hispano-romana que va viure durant el segle IV. Va visitar Egipte, Palestina, Mesopotàmia, Àsia Menor i Constantinoble (llocs sants). Arrel d'això va escriure un llibre recollint les seves impressions sobre aquests llocs anomenat *Itinerarium ad Loca Sancta*.

4. 2 Mary Shelley Fou una escriptora romàntica anglesa².

Juntament amb la seva parella Percy Bisshe Shelley i la seva germanastra Claire Clairmont va viatjar a través d'Europa i pel llac de Ginebra. Shelley va escriure un diari sobre aquests viatges, que queda recollit en el llibre *History of a Six Week's Tour through a part of France, Swizerland, Germany, and Holland; with Letters Descriptive of a Sail Round the Lake of Geneva and of the*

Glaciers of Chamouni (Història d'una excursió de sis setmanes per una part de França, Suïssa, Alemanya i Holanda; amb cartes descriptives d'una navegació pel llac de Ginebra i les glaceres de Chamouni), publicat al 1817.

4. 3 Anne Blunt Era la néta de Lord Byron³. Era pintora,

dibuixant, violinista i escriptora, originària del Regne Unit. Tenia molt interès per Orient, fet que la va impulsar a ella i a la seva família a viatjar a diversos països com Argèlia, Egipte, Síria i la Península Aràbiga. A mitjans del segle XIX va escriure les seves experiències de viatge: *Bedouin tribes of the Euphrates* (Les tribus beduïnes de l'Eufrates) i *Pilgrimage to Nejd* (Peregrinació a Nejd).

4. 4 Mildred Cable i Francesca French Foren dues missioneres britàniques del cristianisme protestant. Van anar a Xina cap a finals del segle XIX i juntes van escriure *The Gobi desert* (El desert de Gobi) al 1942.

4. 5 Mary Kingsley L'exploradora i escriptora anglesa Mary Kingsley va sentir-se atreta per Àfrica, de manera que va anar-hi i allà va estudiar diferents cultures africanes, entre elles les de les tribus caníbals. Criticava a l'Església anglesa per voler

² Mary Shelley escriví l'obra *Frankenstein*, la qual ha tingut des de llavors un gran èxit.

³ Lord Byron, provinent d'Anglaterra, fou un dels poetes més coneguts del romanticisme.

canviar les idees dels nadius. Els llibres que va escriure són *Travels in West Africa* (Viatges a Àfrica Occidental) l'any 1897 i *West African Studies* (Estudis d'Àfrica Occidental) al 1899.

4. 6 Gertrude Bell Aquesta escriptora era arqueòloga i, a més, exercia d'espia agent de l'Imperi Britànic. Va viatjar per Pèrsia i per varis països de l'Orient mitjà com Síria o Iraq. Va escriure *Persian Pictures* (Imatges de Pèrsia) al 1894 i *Syria: The Desert and the Sown* (Síria: el desert i el sembrat) al 1907.

4. 7 Rebecca West Era periodista i escriptora irlandesa. Els gèneres que més utilitzava eren novel·les, assajos i literatura de viatges. El seu llibre de viatges més important (que el tenim traduït al castellà) és: *Cordero negro, halcón gris: un viaje al interior de Yugoslavia* (1941 en anglès, 2001 en castellà).

5. Biografies

A continuació veurem les biografies dels personatges més importants del treball, en primer lloc, Aurora Bertrana, i seguidament, Alexandra David-Néel i Josep Maria de Sagarra.

5. 1 *Aurora Bertrana*

Aurora Bertrana, nascuda a Girona l'any 1892, era la filla del famós escriptor Prudenci Bertrana⁴ i Neus Salazar. A vegades se l'ha anomenat "Imprudència Bertrana" a causa del seu caràcter inquiet, les ganes de conèixer el món, d'aprendre cada dia coses noves. Per això és vista per alguns admiradors com una dona aventurera, irònica i d'una activitat marejadora. Malgrat això, per alguns coneguts seus més aviat era antipàtica, dominant, una dona "poc femenina" una "cabra boja". Si ens ho mirem bé, podia ser les dues coses, ja que si encara ara una dona tant aventurera és "poc femenina" encara era pitjor durant el franquisme. Una persona molt singular en el seu temps, però tot i així ha passat força desapercebuda.

El seu pare no volia que fes literatura, però no ho va aconseguir. Com diu ella:

Al pare li costava de comprendre'm. Ell hauria volgut que jo sentís el que ell sentia i estimés allò que ell estimava: un món geogràficament reduït però grandios en els seus variats climes i paisatges; un món perfectament i absolutament formós, amb la seva llengua pròpia, la seva història, la seva cultura, un món on vivien tota la gent que ell estimava: la seva família, els seus amics, els camperols i vagabunds inspiradors de la seva literatura. Només jo trencava l'harmonia del seu conjunt, només jo sortia del marc daurat del seu paradís sentimental (Bertrana 1973: 561).

Davant de la negativa de Prudenci Bertrana al desig de la seva filla única, ser escriptora, Aurora Bertrana va decidir estudiar música. Va començar a Barcelona, més tard va continuar a Ginebra i va formar

⁴ Aquest escriptor dona nom a un important premi literari de novel·la.

part de la primera orquestra de jazz formada íntegrament per dones, com a violoncel·lista.

L'any 1925 es va casar amb l'enginyer elèctric Denys Chauffat, que la va portar a Tahití. El viatge va causar una gran admiració a la seva dona en veure aquells paisatges, aquella gent, aquells ambients exòtics que eren com un encantament màgic per a ella, de manera que, en tornar a Barcelona va escriure i publicar el seu primer llibre: *Paradisos oceànics* (1930), que va tenir un gran èxit causat per la seva manera espontània i fresca de relatar, però també pel tema exòtic que donava a conèixer.

Bertrana també va intentar exercir en la política, però quan l'any 1933 es va presentar com a candidata al Congrés de la República per Esquerra Republicana, va quedar derrotada i va decidir abandonar aquest camp.

L'any 1934 l'autora va escriure *Peikea*, una novel·la relacionada amb el món de Tahití, que l'havia encisat des de bon principi.

Tot i la forta oposició de Prudenci Bertrana a la professió literària de la seva filla, pare i filla van acabar escrivint junts la novel·la *L'illa Perduda* (1935). En el llibre s'hi barrejava l'aventura i el romanticisme presents en la literatura dels mars del Sud.

Més tard, al 1935, va marxar tota sola al Marroc, del qual va sortir *El Marroc sensual i fanàtic*, on Bertrana s'expressava com una gran feminista interessant-se i endinsant-se en les vides de les dones musulmanes, adonant-se de la seva situació, aprenent els seus costums i demanant les seves opinions. En aquest llibre és on podem veure una actitud feminista, encara que l'escriptora no digui en cap moment aquesta paraula concreta. També se'ns mostra la gran valentia de Bertrana, la iniciativa, la decisió, la sinceritat i la intel·ligència que mostrava en tots els entrebancs i situacions en les que s'havia

de trobar pel simple fet de ser una dona vestida amb pantalons curts, sandàlies i traginant una llibreta i una càmera fotogràfica.

El 1936 va esclatar la Guerra Civil Espanyola, llavors Bertrana va anar a Barcelona, on va esdevenir redactora en cap de la revista *Companya* (revista feminista del PSUC). Aquell any el seu marit (al que ella

anomenava Monsieur Chauffat) va passar-se al bàndol franquista, des de llavors van quedar separats. El 1938 Aurora Bertrana es va exiliar sola a Suïssa on va contribuir en altres publicacions.

Un cop acabada la Guerra va tornar a Catalunya i va escriure altres novel·les com per exemple *Tres Presoners* (1957), *Entre dos silencis* (1958), *La nimfa d'argila* (1960) o *Vent de Grop* (1967), la qual va ser portada al cinema, però traduïda al castellà. Aurora Bertrana també va escriure llibres de caràcter biogràfic com *Una vida* (1960), on explicava la vida del seu pare, o bé *Memòries fins al 1935* (1937) i *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya* (editada al 1974, poc després de la seva mort, que va tenir lloc al mateix any, a Berga), sobre la seva pròpia vida.

També va ser membre dels primers jurats del premi Prudenci Bertrana.

Potser la millor manera de definir aquesta emblemàtica escriptora seria tal com ho fa ella mateixa:

Si jo hagués tingut una mica d'esperit calculador i pràctic (mai no n'he tingut) i l'ambició d'esdevenir una concertista o almenys una bona violoncel·lista, hauria continuat estudiant set o vuit hores diàries... Fent-ho així, hauria demostrat tenir més seny. Però, en primer lloc i gràcies a Déu, de seny no n'he tingut mai... Jo hauria volgut ser escriptora i per damunt de tot: novel·lista. En aquest cas el seny no em servia de gran cosa perquè un novel·lista amb seny és una absurditat. Un novel·lista, home o dona, amb seny, prudència, discreció, esperit pràctic i mà esquerra podrà escriure novel·les, editar-les, ser premiat en concursos i fins molt llegit, però no serà mai un "bon novel·lista". [...] Jo tenia, i tinc, la convicció que el seny i tots els accessoris de tan preciosa qualitat són una nosa per a viure. (citad per Oliver, M. A. a Bertrana 2000: 10-11)

5. 2 *Alexandra David-Néel*

Aquesta escriptora va néixer l'any 1868 a París, en una família benestant, de la burgesia parisenca. Va ser una dona molt polifacètica, ja que a més d'escriptora era orientalista, exploradora, pianista, cantant d'òpera, fotògrafa, viatgera i periodista. Pel que fa referència a la espiritualitat i la ideologia era budhista i anarquista.

Per sobre de tot, David-Néel és coneguda per haver estat la primera occidental que va posar els peus a Lhasa (capital del Tibet) l'any 1924, quan estava totalment prohibida l'entrada als estrangers.

Si Alexandra David-Néel hagués fet el que "pertocava" a la seva classe social hagués passat la vida preocupada pels mirinyacs i les cotilles. L'únic que hauria pogut fer hauria estat trobar marit, escollit pels pares, és clar. Ella, des de ben jove es va enfrontar a aquestes modes: vestia amb uns pantalons que li semblessin còmodes, es va casar amb qui ella va escollir i no va tenir fills.⁵

Era filla de Louis David, un professor protestant apassionat per la política. Un home que quan Napoleó III va pujar al poder, es va exiliar amb el seu gran amic Victor Hugo a Bèlgica, on va conèixer Alexandrine, amb la qual es va casar i van tenir una filla: Alexandra. Aquest fet va comportar la decepció de la seva mare, que somniava en tenir un fill (home) que fos bisbe. Per això no va parar mai gaire atenció a la seva filla, a diferència del pare, que mantenia una estreta relació amb Alexandra.

Quan era una adolescent ja va començar a "escapar-se" a Holanda, Anglaterra, Itàlia, Espanya... Fins que es va sentir atreta per Orient. Als vint-i-un

⁵ David-Néel és també coneguda per la seva activitat feminista i la seva lluita a favor de l'emancipació de les dones.

anys va anar a la Índia, on es va interessar per la religió i va fer amistat amb gurus i lames. Va tornar a París, i allà va dedicar un temps a la música. Quan va marxar altre cop cap a Orient la van contractar com a cantant principal a Indoxina, a la companyia d'òpera de Hanoi, amb la qual va actuar a diferents escenaris arreu del món, però mai a París, que sempre havia estat el seu somni. Als trenta anys es va casar amb Philippe Néel que anteriorment havia estat el seu amant, al que estimava molt. A més, un marit li podia proporcionar fama, els diners que necessitaria per viure i el respecte per part de l'altra gent. Poc després de casar-se, el pare de David-Néel va morir. Tot això es va ajuntar a l'angoixa i a les crisi nervioses que li causaven la vida de casada.

L'any 1911 l'autora no podia aguantar més i va decidir respondre a la crida d'Orient. Viatjant sola a Egipte va començar la seva recerca. Fou llavors, als quaranta-tres anys, quan li va començar l'autèntica vida, deixant enrere les comoditats burgeses, segons escriu a les cartes al seu marit. Guiant-se pel que li deia el seu interior va embarcar cap a Ceilan (actual Sri Lanka), Índia, Nepal i Tibet. A la Índia va recórrer els llocs sagrats on havia predicat Buddha i es va retrobar amb els amics que havia fet vint anys enrere, a la seva última visita. Al 1912 va viatjar a Sikkim on va descobrir el seu mestre; el superior (o *gomchen*) del monestir de *Lanchen*, el qual va impressionar enormement a David-Néel. Van passar dos anys junts. Amb ell la viatgera va aprendre tibetà i alguns secrets del buddhisme. Això va convertir-la en una dona molt sàvia, il·luminada. Més tard, l'any 1912, va ser rebuda pel Dalai Lama a Kalimpong.

Va continuar el viatge cap a Katmandú, Benarès... A París, durant els dos anys que feia que era fora es parlava molt d'ella i publicaven els seus articles. Mentre, ella continuava enviant-se cartes amb Philippe Néel, fidel corresponçal.

Alexandra David-Néel era lliure, feia el que volia i es vestia com volia, sense fer cas de les modes incòmodes de París.

Als cinquanta-set anys va plantejar-se el projecte més temerari i important de la seva vida: intentar arribar a Lhasa per una ruta desconeguda, sempre disposada a escollir el camí difícil. Aquest viatge era tot

un repte, ja que hem de tenir en compte que a Lhasa estava prohibida l'entrada als occidentals (homes o dones). David-Néel no va fer cas dels impediments i estava disposada a fer el que fos per aconseguir l'objectiu que es proposava. Es va disfressar de pelegrina tibetana, es va enfosquir la cara i les mans amb sutge, es va tenyir el cabell amb tinta xinesa i es va posar la roba típica del país.

Al 1921 va començar la nova aventura. La viatgera anava acompanyada de Yongden (lama que Alexandra va acollir com a fill adoptiu), amb el que va comptar durant tot el viatge, suportant el fred, la gana, l'amenaça d'alguns animals, robatoris en els camins... La caminada va tenir una durada de tres anys fins que van arribar a Lhasa, on es van quedar tres mesos, després d'haver fet un viatge en condicions inimaginables.

En tornar a París (1925) es van trobar amb un gran nombre de gent interessada en conèixer aquests valents personatges. Al 1928 Alexandra se'n va a viure a Digne, al camp, separada de la vida de París per poder respirar tranquil·la i dur una vida reposada, en calma. Aquest propòsit es va veure trasbalsat cap al 1955, quan va morir el seu fidel Yongden. Malgrat tot, David-Néel va aconseguir superar el dolor que li causava la pèrdua del lama i va acabar totes les obres anteriorment començades durant els següents 10 anys, mentre la cobrien de grans honors i reconeixements.

Poc abans de morir, després d'una vida de cent un anys molt ben aprofitada, Alexandra va confessar una frase, deia que *“no sabía absolutamente nada y estaba empezando a aprender”* (citada a Morató 2001: 123). Aquesta cita ens recorda a la frase de Sòcrates “Només sé que no sé res”. Això fa que vegem en David-Néel una saviesa que l'aventurera havia anat adquirint al llarg de la seva vida.⁶

⁶ Gran part d'aquesta biografia està extreta de *Viajeras intrépidas y aventureras*, de Cristina Morató.

5. 3 Josep Maria de Sagarra

Josep Maria de Sagarra també fou un home polifacètic, ja que es dedicà a la poesia⁷, la novel·la, el teatre, al periodisme i també traduí algunes obres. Va néixer l'any 1894 a Barcelona, fill del matrimoni de l'historiador Ferran de Sagarra i de la seva muller, Filomena de Castellarnau, dos membres de la noblesa barcelonina.

Quan Sagarra va acabar el batxillerat va ingressar a la facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Al 1916, un cop llicenciat, Sagarra va entrar a l'Instituto Diplomático y Consular de Madrid, però va deixar els estudis per dedicar-se de ple a la literatura. Formava part de l'Ateneu Barcelonès i al 1913 ja havia guanyat l'englantina d'or als Jocs Florals amb el poema *Somni d'una nit d'hivern*.

Al 1914 va publicar el *Primer Llibre de poemes*, poc després, una peça teatral anomenada *Rondalla d'espervers* i al 1919, la primera novel·la: *Paulina Buxareu*. Més tard va entrar a periodisme professional com a corresponsal del diari madrileny *El Sol*. Va ser llavors quan va permetre's uns quant viatges per diversos països de l'Europa central, atès que el diari li pagava les despeses.

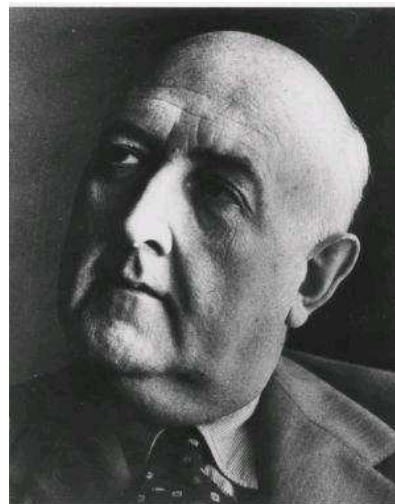
En tornar d'aquests viatges, l'escriptor va ser convidat a la Costa Brava pel seu amic Josep Pla, i això el va impulsar a escriure el seu segon llibre de poesies, que va titular *Cançons de rem i vela* (1923). Entre el 1920 i el 1936 va recollir les aspiracions de la societat catalana per aconseguir les seves formes d'emoció i realització política. La seva popularitat augmentava com la que havien assolit abans escriptors com Frederic Soler, Àngel Guimerà, Jacint Verdaguer i Joan Maragall. Les obres poètiques més destacades d'aquesta època són: *Cançons de taverna i d'oblit* (1922), *Cançons de totes les hores* (1925), *el Comte Arnau* (1928), *Àncores d'estrelles* (1936), *Poema de Nadal* (1931) i altres, a més de la Flor Natural que va guanyar als Jocs Florals del 1923 amb *La Balada del caminant*. L'autor també va guanyar el Premi Fastenrath, i quan al 1931 va aconseguir l'Englantina d'or amb *Abril*, va ser

⁷ Sagarra tingué més fama per la seva poesia que per la prosa.

declarat Mestre en Gai Saber. A part d'aquests reconeixements, també va obtenir el Premi Crexells amb la novel·la *Vida privada* (1932) i va estrenar obres teatrals com *La Llúcia i la Ramoneta* (1928), *Judit* (1929), *El Cafè de la Marina* (1933), *Reina* (1935) i *La Rambla de les Floristes* (1935), entre d'altres. A més va mostrar molt interès pels epigrames, que no eren gaire ben considerats per alguns entesos d'aquell moment.

L'any 1936 es va esdevenir el casament de Josep Maria de Sagarra i Mercè Devesa, els quals es van veure obligats a exiliar-se a l'estranger a causa de la Guerra Civil Espanyola. Aquest conflicte va marcar molt la vida del poeta, ja que li causava un gran dolor que es veia reflectit en les seves obres. Del 1936 al 1938 va anar de viatge als mars del sud, per fugir de la situació que es vivia a Espanya i Catalunya durant la guerra. D'aquest viatge en van sortir dos llibres: *Entre l'equador i els tròpics* i *La ruta blava*⁸. Al 1938, en tornar del llarg viatge, es va instal·lar a París, on un any més tard va néixer el seu fill Joan. Però quan va esclatar la Guerra Mundial va haver de tornar-se a exiliar, aquest cop a Prada de Conflent, on es va dedicar plenament a la traducció de *La Divina Comèdia*.

Sagarra va tornar a Catalunya al 1940, es va incorporar a la vida literària clandestina i va traduir altres obres de Dante i algunes de Shakespeare. L'any 1950 va compondre el seu últim poema narratiu: *El poema de Montserrat*. Es va dedicar molt més, però, al teatre, amb obres sense gaire èxit com *El prestigi del morts* (1946), *Galatea* (1948) i altres que van causar més ressò, com *L'hereu i la forastera* (1940), *Les vinyes del Priorat* (1950) i *L'alcova vermella* (1952). Va abandonar la lluita en la resistència cultural per reprendre la vida periodística col·laborant al *Diario de Barcelona*, a *Destino* i a *La Vanguardia*, en castellà. A més, va acceptar el càrrec de Conseller de la Societat General d'Autors a Madrid. Totes aquestes accions van provocar la marginació de Sagarra per part dels centres culturals catalans.

⁸ Publicada abans en castellà per el mateix Sagarra, amb el nom d'*El camino azul*.

Al 1954 va començar *Memòries*, una obra de caràcter autobiogràfic amb una gran qualitat literària. A part, va decidir estrenar *La ferida lluminosa*, un drama burgès que va aconseguir el Premio Nacional de Comedia i fins va ser portada al cinema. Al 1960 el govern espanyol li va concedir la Gran Cruz de Alfonso X el Sabio, que va revifar novament les crítiques dels sectors catalans de la resistència cultural que Sagarra feia temps que havia deixat enrere.

Els dos últims anys de la seva vida va fer versions d'obres de Molière i Gogol. Però l'any 1961, quan l'escriptor va començar a preparar un viatge a Roma amb l'objectiu d'escriure una obra sobre el Vaticà, un càncer li va causar la mort.

Josep Maria de Sagarra ens va deixar amb moltes obres que posteriorment han estat musicades per diversos intèrprets catalans i traduïdes a diverses llengües.

6. Aurora Bertrana

Aurora Bertrana fou una escriptora molt singular. Anava al seu aire, feia el que creia, duia una vida agitada. L'ordre, el seny, la disciplina, la serietat i l'obediència eren característiques que no eren pròpies d'ella, no lligaven amb el seu *modus vivendi*. Actuava sense pensar-s'ho dues vegades, segura d'ella mateixa, evitant gairebé sempre haver de penedir-se de les seves decisions, el que estava fet, no es podia canviar. En conclusió, un personatge força peculiar. A diferència de les altres dones, ella sortia a l'aventura sempre que se li presentava l'oportunitat.

Respecte a formar una família, ja en va tenir prou amb el matrimoni, que va acabar malament⁹, per tant, la idea de tenir fills ni li va passar pel cap. Lluitava pel que volia, i no parava fins que ho aconseguia. Si volia dedicar-se a escriure, superava tots els entrebancs per difícils que fossin i acabava dedicant-s'hi. Si volia anar-se'n al Marroc, li eren igual les advertències dels seus amics i hi anava. Mai es donava per vençuda, sempre continuava amb la seva actitud feminista, d'idees clares, que ningú podia canviar. Una dona molt, molt valenta. No perquè no tingués por, sinó perquè tot i tenir-la s'hi enfrontava serenament i continuava endavant.

Aquesta lluita constant per aconseguir un propòsit va donar els seus fruits, sobretot per fer de Bertrana una bona escriptora tant en novel·les com en altres camps de la literatura. Dominava perfectament la literatura de viatges com podem veure als dos llibres d'aquesta temàtica: *El Marroc sensual i fanàtic* i *Paradisos oceànics*. Seguidament els analitzarem tant pel seu valor documental, com pel seu valor literari.

⁹ Bertrana va dedicar un llibre que parlava del seu matrimoni, l'anomenà *Fracàs* (1966).

6. 1 Valor documental

6. 1. 1 Paradisos oceànics (1930)

Aurora Bertrana arriba a Papeete i es meravella de la bellesa d'aquell paisatge, d'aquell “*prodigi de la naturalesa*” (Bertrana 1993 [1930]: 27). El llibre és gairebé una descripció constant dels paisatges dels mars del sud, que tant la van marcar en la seva trajectòria com a escriptora.

[...] l'hora àlgida de la bellesa a Papeete és cap al tard. Les postes de sol són d'un tal encantament, que tota descripció resultaria pobra. Penseu en la subtilitat d'una pintura japonesa, i en tindreu una feble idea. Sobre un fons de blau i rosa pàl·lid, el taronja i el negre s'hi destaquen. Així que el sol decanta vers l'horitzó, la gamma de colors reapareix. El blau i el verd, esclatants suava, es desmaïen i es fonen en noves tonalitats. L'aigua tranquil·la de la rada es colora de roig. El roig puja d'intensitat a mesura que el sol baixa i el cel empal·lideix. El blau enlluernador esdevé suau, dolcíssim, mentre del cantó de ponent sembla esclatar-hi un grandios incendi. La llum en aquests moments pren intensitat apoteòsica. No sabeu si és l'aigua o el cel que esdevé roig, o si la ratlla de l'horitzó és el límit d'un infern que s'abranda per envair-ho tot. (Bertrana 1993 [1930]: 29-30).

Aquest és l'estil que predomina en tot el llibre de *Paradisos oceànics*, on en gran part, la forma és més important que el contingut, mentre que a *El Marroc sensual i fanàtic* també es dona molta importància al valor documental.

La impressió que l'obra ens transmet és que la Polinèsia és com un altre món, allunyat de l'occidental, amb una cultura del tot diferent a la nostra que sorprèn a l'autora. Aquest món exòtic de Papeete es destarota quan arriba el correu de Califòrnia. En aquest moment els taxis de la vila s'omplen de passatgers, arribats amb el vaixell del correu. Aquest esdeveniment causa un gran terrabastall, els carrers i les botigues s'omplen d'anglesos, que compren, mengen, beuen o passen l'estona amb una simpàtica polinèsia. Unes hores més tard, la sirena de la nau dona l'últim avís als passatgers. Després el vaixell se'n va, i l'illa torna a la normalitat.

Aurora Bertrana dedica un capítol a la història de l'illa, parla dels reis que hi havia hagut i dels canvis causats en la monarquia tahitiana per les invasions franceses i les angleses.

Un altre aspecte a remarcar és que el feminisme que caracteritza a

Bertrana, tot i mantenir-se viu, perd importància en aquesta obra, atès que a la Polinèsia la discriminació de la dona és pràcticament inexistent. Aquest fet no fa perdre a la viatgera el seu interès

per la vida de les dones¹⁰: com vesteixen, quines són les seves aficions, com es comporten i quines diferències tenen en relació a les dones europees. La cronista es fixa més concretament en una dona cortesana que ens descriu en un capítol, mare de quatre fills, tots ells de diferents homes. Aquest fet no està mal vist a Tahití, tot al contrari, com més fills té una dona, més honor obté.

Al llarg del llibre, Bertrana va desplaçant-se a diferents illes, per tant, trobem uns quants capítols molt descriptius que narren els curts viatges amb vaixells d'una illa a l'altra. Cal destacar un d'aquests trajectes, en el que l'escriptora i tota la tripulació de la nau aconsegueixen sortir amb vida d'una tempesta realment ferotge que els duia de dret la mort.

Uns dies després, a Raiatea, un grup de pescadors encapçalat per Zane Grey¹¹, (el qual fa coneixença amb Aurora Bertrana) fan una expedició de pesca que no té resultats satisfactoris per Grey.

Uns quants dies després, el novel·lista americà, juntament amb els seus acompanyants, a més d'una gran gentada entre la qual s'hi troba Bertrana, resten expectants davant d'un clot immens, esperant un gran miracle, l'encantament del foc, dut a terme per un bruixot i els seus aprenents. Consisteix en caminar sobre pedres roents sense cremar-se, servint-se de

¹⁰ En una bona part de les fotos que apareixen al llibre hi veiem dansarines tahitianes amb la roba que utilitzen pels balls.

¹¹ Conegut novel·lista i pescador americà, d'origen indi.

l'ajuda dels déus. L'encantament dóna resultat i causa una gran admiració per part dels espectadors

Més tard l'escriptora viatja a Bora-Bora, on gaudeix dels cànctics i les danses dels habitants de l'illa.

Per acabar, Bertrana s'allunya de l'illa amb una certa recança.

“-jHare!...jHare!

-jParaheira autou!

(jVés..., vés!)

(...j! vosaltres, resteu!)”

(Bertrana 1993 [1930]: 139).

6. 1. 2 El Marroc sensual i fanàtic (1936)

El Marroc és un país on el feminisme no existeix, més aviat regna el masclisme, aquest fet encara atrau més a l'escriptora.

Un cop allà, comença a assistir a totes les reunions d'homes, al teatre i a tots els esdeveniments públics possibles. També coneix personalitats importants, però evita tenir lligams amistosos amb les autoritats per poder escriure com cal

i no sentir-se obligada a afavorir ningú políticament parlant: *“Sobretot no tenir lligams amistosos amb personatges importants, perquè forçosament els interessa d’assabentar-vos (perquè ho esbombeu) de totes les meravelles administratives que han organitzat ells i els seus partidaris, alhora que amagar-vos totes les imperfeccions, falles, rivalitats i descontentaments. Cal fugir de la gent governamental si no voleu escriure un llibre incòmodament favorable.”* (Bertrana 2000 [1936]: 25).

L'autora intenta, de totes les maneres possibles, introduir-se en el món de les dones marroquines, tant diferents a les europees. Tots els homes li posen impediments però ella no es rendeix. Primer fa amistat amb unes quantes prostitutes, i de tant en tant aconsegueix entrar a les habitacions on estan tancades les musulmanes, i es fa amiga d'uniques quantes. Intenta que li

expliquin com és la seva vida, però la majoria d'elles no estan acostumades que se'ls demani l'opinió, de manera que no l'expressen amb facilitat. A Bertrana li costa molt arrencar les paraules de l'ànima femenina del Marroc, la qual sempre està submissa, amagada, fosca, en la penombra: *“Es veu que no han somniat mai a ésser lliures. Avui les tanca el pare, demà les tancarà el marit. En aquell pati emmurallat, sense obertures, sota aquell rectangle de cel, blau i migrat, estimaran i avorriran, pariran, alletaran i s'assabentaran –per les amigues– de les infidelitats del marit; envelliran, emmalaltiran, moriran...”* (Bertrana 2000 [1936]: 61-62).

També estudia la poligàmia musulmana, és a dir, veu com un home pot tenir quatre o cinc esposes, fet del tot habitual. La viatgera pensa amb tristesa com deu ser la relació de les dones entre elles, en la situació d'estar obligades a compartir el marit.

El lloc on la inferioritat del gènere femení es fa més evident és a la presó de dones, on les condemnades es lamenten per la seva gran falta: pegar a una cunyada, fugir de casa perquè el marit les maltracta i altres “delictes”.

Quan Aurora Bertrana passa del Protectorat espanyol al francès les coses canvien completament: els carrers irregulars i foscos es converteixen en avingudes amples, amb cartells lluminosos als edificis. Aurora maleeix als invasors i intenta buscar el lloc més autèntic possible. A

la zona francesa també presència un casament (com és costum, els nuvis han estat escollits pels pares i no es veuen ni es coneixen fins a la nit de la cerimònia).

A Casablanca la viatgera coneix un lloc curiós, un barri on els habitants tenen prohibida la sortida, semblant a un gueto. Finalment es desplaça cap a Marràqueix, on tot ocorre a la plaça principal, *Djema El Fnà*: ball, negocis, oracions, política...

Finalment deixa Marràqueix i se'n va cap a l'Atlas. Es troba amb uns oficials europeus a mig camí que volen “sopar amb ella” i Bertrana té feina per

desempallegar-se'n. Més lluny, l'autora i dos acompanyants passen unes hores en un castell sahàric, d'on s'acomiaden de la mateixa manera que ho fan els marroquins.

“ Ja era negra nit quan a la porta de l'alcassaba que s'obre a la plaça d'armes del caid, reverenciós, em féu la seva darrera salutació. S'inclinà amb rendiment, i el turbant li baixà fins a mig cos.

-¡Emxi ben salam!

I per darrera volta, en la nit negra, li brillaren aquelles dents tan blanques”
(Bertrana 2000 [1936]: 253).

6. 2 Valor literari

La manera d'escriure d'Aurora Bertrana està molt treballada i ho veiem a través dels múltiples recursos que fa servir més habitualment:

- Llenguatge purament literari: *"I el somriure escèptic dels fills de l'Occident s'esvaeix enfront d'aquesta potència indiscutible."* (Bertrana 2000 [1936]: 145).
 - Sol utilitzar la ironia en el seu relat.
 - Moltes descripcions detallades dels paisatges i de la roba: *"A tot el vast Imperi no trobareu les belles llanes, fines com núvols, d'un blanc puríssim; les sedes delicades de ramatges artístics; els sulhams transparents com boira; les babutxes brodades amb art; [...]"* (Bertrana 2000 [1936]: 142).
 - Paraules cultes, que no solem fer servir actualment: *"plançó"* (fill), *"salmodiar"* (recitar, cantar), *"mussolina"* (roba de cotó), *"romanalles"* (restes, residus), *"profusió"* (abundància), *"lassat"* (cansat, fatigat).
 - En ocasions, fa servir la tercera persona del singular per parlar d'ella mateixa: *"la cronista"*.
-
- Figures retòriques
 - Epítets: *"negra nit"* (Bertrana 2000 [1936]: 253)
 - Comparacions: *"La remor llunyana del pacífic rompent sobre les muntanyes de corall és com una cançó bressoladora, gronxant el somni del moment"* (Bertrana 1993 [1930]: 28).
 - Sinestèsies: *"Regna un silenci dolç i perfumat"* (Bertrana 1993 [1930]: 28).
 - Enumeracions: *"La muntanya feresta, dreta, imposant, fosca i gegantina"* (Bertrana 1993 [1930]: 98).
 - Antítesis: *"en la nit negra, li brillaren aquelles dents tan blanques"* (Bertrana 2000 [1936]: 253).

- Personificacions: *“Orió, la constel·lació gegantina, sembla presidir”* (Bertrana 1993 [1930]: 32).
- Metàfores: *“les profundes valls són unes grans taques fosques que arriben fins al mar”* (Bertrana 1993 [1930]: 27).

7. Aurora Bertrana/ Alexandra David-Néel

Tant Aurora Bertrana com Alexandra David-Néel són dues escriptores europees de literatura de viatges, per això he cregut convenient fer-ne una comparació. Tot i així, se'ns fa difícil buscar semblances entre les dues escriptores per diverses raons. Cronològicament, David-Néel neix 24 anys abans que Bertrana, a més, les dues busquen objectius molt diferents en fer els viatges i van a llocs també molt diferents. Per un cantó, tenim a

Aurora Bertrana (estudiada anteriorment), que viatja bàsicament per curiositat i actua segons el que veu, estudia les coses que li criden l'atenció un cop està situada en un país que fins llavors havia estat desconegut per a ella. Per exemple, quan al Marroc s'adona que les dones estan en segon pla, decideix investigar sobre la seva vida. En canvi, quan està a Tahití queda meravellada pels paisatges, de manera que aprofundeix en les descripcions dels llocs.

Per altra banda, David-Néel va a Lhasa, capital del Tibet, decidida des d'un bon principi per respondre a la crida d'orient, per viure amb els habitants del país i per perfeccionar els seus coneixements de la llengua i dels costums a través de l'experiència. També ho fa per visitar els llocs que sempre havia desitjat veure, com per exemple el *Potala*, temple de Lhasa i residència del Dalai Lama.

També queda molt lluny la manera de viatjar de les dues autores: Bertrana va des de Catalunya amb vaixell fins a Tahití, i després es va desplaçant d'una illa a l'altra, també amb vaixell. A tot arreu on va gaudeix d'una agradable benvinguda. Per contra, la parisenca viatja caminant amb el seu fill adoptiu durant tres anys, en un país on no es permet l'entrada als estrangers, per tant ha de passar un llarg temps fingint que és una àvia tibetana, disfressada, envoltada de mentides per tal de no ser descoberta.

Deixant de banda el viatge en sí, ens centrarem en el que van escriure les dues viatgeres: evidentment, els seus llibres mostren valor literari però també hi trobem diferències. Alexandra David-Néel utilitza un llenguatge més planer¹² i no apareixen tants recursos literaris com als llibres d'Aurora Bertrana, tot i que hi ha algunes excepcions. Ho podem veure en el següent fragment, on es mostra un llenguatge més simple al que veiem a les obres d'Aurora Bertrana però, tot i així, hi ha la presència d'una comparació de la tempesta de Lhasa amb les del desert del Sàhara i dues preguntes retòriques:

“Nuestra entrada en Lhasa encierra algo de prodigio. A nuestra llegada, la atmósfera hasta entonces en calma, se altera de repente. En unos segundos se forma una tempestad imponente, que levanta hasta el cielo nubes de arena. He visto el simún en el Sáhara y este terrible aguacero seco me da la impresión de haber vuelto al gran desierto. Nos cruzan sombras borrosas, gentes encorvadas cubriéndose el rostro con las largas mangas de sus trajes. ¿Quién podría vernos llegar? ¿Quién podría reconocernos?” (David-Néel 2000 [1927])

Al *Viaje a Lhasa* no hi trobem descripcions minucioses, en canvi a *Paradisos oceànics* Bertrana les treballa molt¹³. David-Néel s'interessa més per explicar el que se li esdevé que no pas pels llocs on passa, ja que aquests apareixen descrits en poques ocasions. Aquest fet no sorprèn, ja que en relació a Aurora Bertrana, les aventures de la parisenca eren més perilloses: cada dia havien de buscar un lloc on dormir o resignar-se a dormir al ras, sobre l'herba glaçada pel fred, el qual havia arribat a provocar el deliri de Yongden. Havien de passar per camins i muntanyes que els deixaven esgotats, enfrontar-se a bandits, improvisar mentides per passar desapercebuts i en ocasions passar uns quants dies subsistint a base d'aigua (neu descongelada).

¹² Malgrat tot, hem de tenir en compte que la informació està extreta d'una traducció al castellà de *Voyage d'une parisiense à Lhasa (Viaje a Lhasa)*, a diferència d'els llibres d'Aurora Bertrana, que són originals en català.

¹³ Veure pàgina 24.

Mentre l'escriptora catalana fa "un viatge", Alexandra David-Néel corria una aventura molt perillosa. Tot això no treu que Bertrana passi moments crítics. Hem de recordar que Bertrana és una dona, i que va sola. Aquestes dues raons són suficients perquè una colla d'oficials que fa temps que estan aïllats de les poblacions marroquines vulguin aprofitar-se'n. Anar amb vaixell, a més, té un perill: el naufragi en dies de tempesta. Bertrana ha de suportar un dia d'aquets en ple trajecte marítim, però té la gran sort d'escapar-se d'un final que li hauria provocat la mort. Per tant, tant l'una com l'altra es veuen obligades a passar situacions extremament difícils en més d'una ocasió.

Un aspecte molt important a tenir en compte i que coincideix en les dues viatgeres és **el feminisme**. Les dues ens mostren al llarg de la seva vida una lluita contra la submissió de les dones. David-Néel ja ens ho demostra des de joveneta, quan decideix guardar les cotilles i els vestits incòmodes a l'armari i anar-se'n a córrer món amb cap altra autorització o acceptació a part de la seva, el convenciment que la converteix en una dona que fa història, la primera estrangera en posar els peus a Lhasa i una de les escriptores de literatura de viatges més importants de la història. El feminisme d'Aurora Bertrana està, a part de en la seva manera de ser i de veure les coses, en el seus llibres, com *El Marroc sensual i fanàtic*, on expressa el desig de l'alliberació de les dones musulmanes i la tristesa en veure-les empresonades, i a *Paradisos oceànics*, on també mostra un clar interès per saber l'estil de vida femení de Tahití.

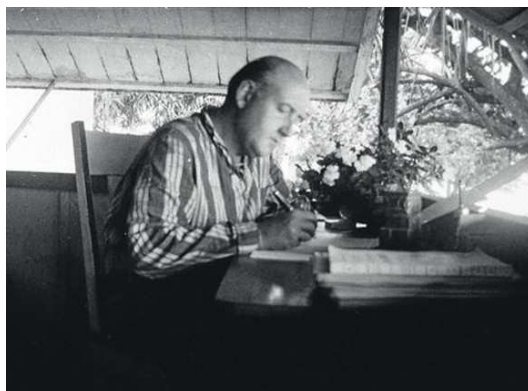
Si el feminisme d'Alexandra David-Néel no es veu reflectit al seu principal llibre de viatges és perquè durant el seu viatge es troba amb molt poques dones tibetanes, i, a més, al Tibet no hi ha un domini tant fort de l'home sobre la dona com a el Marroc o fins i tot a alguns països Europeus.

8. Aurora Bertrana/ Josep M. de Sagarra

Comparar aquests dos autors es pot fer més fàcilment, ja que els dos són catalans i fan el mateix viatge, cap als mars del sud. A més, visiten aquests paratges amb una diferència de només 8 anys; Aurora Bertrana hi va cap a l'any 1930, en canvi, Josep Maria de Sagarra, al 1938. Per aquestes raons buscarem les semblances i diferències entre *Paradisos Oceànics* i *La ruta blava*.

La diferència que trobem d'entrada és que l'objectiu dels dos és ben diferent: mentre Bertrana va a Oceania responent a l'oferta del seu marit i pel seu afany de córrer aventures i conèixer llocs nous, Sagarra hi va per fugir de la Guerra Civil Espanyola, que li causa un neguit insuportable, el qual no pot eliminar del tot malgrat allunyar-se tant de la pàtria com li resulta possible.

En escollir els temes per escriure, l'escriptor opta sobretot per explicar la personalitat de cadascun dels passatgers que viatgen amb ell durant en el trajecte des de França a la Polinèsia i, un cop arriba al seu destí, exposa varis aspectes: els canvis de la cultura dels polinesis a

causa de la civilització portada pels colonials (amb els seus automòbils, la seva roba, la seva religió, etc.) i les races que conviuen a la zona, com els xinesos (que, segons ell, són els que fan funcionar tota la indústria de la polinèsia treballant nit i dia per proporcionar a la gent roba, tabac, alcohol, menjar i tota mena d'objectes que són necessaris pels habitants del país des de l'arribada dels colonials).

Aquests temes no solen ser tractats per Bertrana però n'hi ha alguns que podem veure en els relats dels dos escriptors. Per exemple, la història, ja que ens parlen dels últims reis de Tahití fins a l'arribada dels invasors de

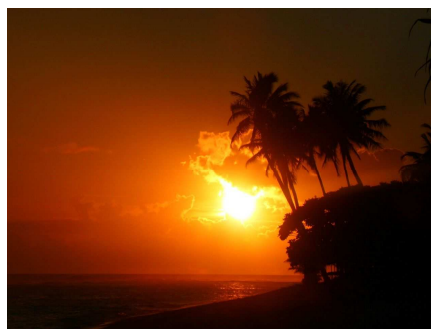
l'illa i dels seus descendents, tot i que potser és Sagarra qui en parla més. També l'arribada del vaixell del correu i el terrabastall que causa a l'illa que ens narra Bertrana els trobem explicats a *La ruta blava*, tot i que no tant detallat. També coincideixen en fer notar quins aspectes són ben vistos a les illes, encara que a Europa siguin més aviat un tabú: l'adulteri, els embarassos per accident, l'embriagament i la violència de l'home cap a la dona (aquest últim només està citat a l'obra de Sagarra).

Els escriptors catalans fan referència a la propietat comuna que regna als mars del sud, allà on tot és de tots; la casa, el menjar, els fills, etc. Tant l'un com l'altra parlen de les dones (Bertrana molt més que Sagarra), però les enfoquen de diferent manera, ja que mentre Bertrana s'interessa per l'estil de vida de totes les dones polinèsies, en general, Sagarra es fixa solament amb una, anomenada *Madame Tu*.

En la manera d'escriure les obres, Bertrana i Sagarra fan servir descripcions treballades:

“ Les postes de sol en aquesta enorme pista d'aigua salada s'engeguen amb un luxe aclaparant. El sol té un espai infinit per a poder col·locar i pintar grans masses de núvols al seu gust, per a perforar-los amb els raigs més apoteòsics i resseguir-los amb inflamades i etèries serpents.

És per això que les postes de sol aquí són en to major i l'opulència del colorit s'allarga i evoluciona fins bon temps després que el disc solar ha desaparegut darrere l'aigua” (Sagarra 2009 [2000]: 45)

També apareixen paraules literàries cultes als escrits de Sagarra: “*tiró*” (ànec), “*bocoi*” (bóta), “*rada*” (badia). Però el que més utilitzen aquests escriptors són sobretot figures retòriques, les quals a *La ruta blava*, en el cas de les comparacions i les metàfores, són més ben detallades. Aquí en tenim un exemple: “*El sol ha mort avui com un gran tenor amb un vestit de color vermell i amb un barret de plomes de flama pura*” (Sagarra 2009 [2000]: 41) o “*aquest gànguil, en el moment de l'arribada em fa l'efecte d'un vas ple de licor de menta*” (Sagarra 2009 [2000]: 30).

Sagarra també fa servir, com Bertrana, personificacions, enumeracions, epítets i antítesis. En canvi no fa servir gaire sovint la ironia, ja que se li nota un caràcter més sec i fred que el de Bertrana. Ella ens transmet l'encís que sent quan veu els paisatges de Tahití, les postes de sol i els colors d'aquest lloc idíl·lic, paradisiac. D'altra banda, Sagarra ho ha d'analitzar tot amb precisió per poder dir que Tahití és un "paradís", *"perquè un paradís tan llunyà i tan diferent del nostre, en el qual intervenen elements diversos i oposats, no es veu clar ni en dos ni en deu dies, i jo no vull ser víctima, com tants, del tòpic de Tahití"*. (Sagarra 2009 [2000]: 109)

En general podem dir que Bertrana i Sagarra són bastant semblants en la forma dels textos i fins i tot en alguns aspectes del contingut, però no en el seu caràcter o pensament, com veiem en els objectius esmentats anteriorment: ella se sent atreta cap a un lloc i ell hi va per fugir d'un període de tensió que el té preocupat.

9. Conclusions

Ja per acabar exposaré les conclusions a les que em porta aquest treball. Primerament explicaré el que n'he après, seguidament demostraré l'actitud feminista d'Aurora Bertrana i el valor literari i documental de les seves obres, comparant-les amb els llibres d'Alexandra David-Néel. Després analitzaré breument les semblances i diferències entre Bertrana i Josep Maria de Sagarra, i a continuació, faré esment de la poca importància de la literatura de viatges. Finalment, constataré la conclusió pròpiament dita, ressaltant les característiques més importants de l'escriptora estudiada.

Endinsant-me en el món de la literatura de viatges he pogut conèixer diferents autors i autores juntament amb les seves obres. Això m'ha permès saber com era la literatura de viatges durant el segle XX i descobrir la varietat d'aquest gènere a Catalunya, on malauradament, només he pogut trobar una sola dona que escrivís llibres de viatges, tot i que crec que no ha rebut el reconeixement que es mereixia.

He pogut adonar-me que Aurora Bertrana fou una pionera en el feminisme català, anàlogament a l'escriptora Alexandra David-Néel, que fou també una destacada representant d'aquesta tendència a París.

Els llibres d'Aurora Bertrana (*El Marroc sensual i fanàtic* i *Paradisos oceànics*) contenen valor documental i també un gran valor literari, més que en les obres de David-Néel, que per altra banda, contenen una informació de gran importància. Bertrana exposa el que veu, la situació, la cultura i els costums de la vida d'altres països d'una manera bella, gairebé poètica.

En aquest aspecte coincideix amb Josep Maria de Sagarra, escriptor conegut sobretot per la seva poesia. Però mentre en els llibres de Bertrana es fa evident un esperit aventurer, en Sagarra aquest no existeix. És un home acostumat a viure sempre en el mateix lloc, sedentari, fins que la Guerra Civil l'obliga a canviar els seus costums.

En altres escriptors de literatura de viatges també veiem que se'ls coneix més per novel·les o poesies que no pas pel gènere al que ens referim, com per

exemple Jacint Verdaguer o Mary Shelley. Aquest fenomen m'ha portat a pensar que la literatura de viatges és un gènere poc conegut i poc explorat, no se li dona importància, i jo penso que no hauria de ser així.

En conclusió, Aurora Bertrana és una cabdal escriptora catalana de literatura de viatges amb un gran valor literari. Una dona decidida, sincera, lluitadora, aventurera, feminista i d'alguna manera, etnògrafa de les cultures més allunyades de la nostra. Un referent en molts aspectes i que per tant, és més que digna de ser llegida. Però hi ha dos fets que menystenen la figura literària d'Aurora Bertrana: la literatura catalana dels anys 30 és bàsicament masculina i l'obra de Bertrana està impregnada d'un feminisme radical gairebé únic en aquella època. A més, el gènere de literatura de viatges estava i està considerat com un gènere menor .desconegut i molt poc habitual en les dones.

Aquests dos fets situen els llibres d'aquesta autora molt en segon terme i injustament condemnats a l'oblit.

10. Bibliografia

- BERTRANA, Aurora. 2000 [1936]. *El Marroc sensual i fanàtic*. Barcelona, Columna.
- DAVID-NÉEL, Alexandra. 2002 [1927]. *Viaje a Lhasa*. Madrid, Península.
- BERTRANA, Aurora. 1993 [1930]. *Paradisos oceànics*. Barcelona, Cercle de lectors.
- SAGARRA, Josep Maria. 2009 [2000]. *La ruta blava*. Barcelona, Edicions 62.
- MORATÓ, Cristina. 2001. *Viajeras intrépidas y aventureras*. Barcelona, Plaza y Janés.

11. Webgrafia

WIKIPEDIA:

- http://ca.wikipedia.org/wiki/Aurora_Bertrana_i_Salazar
- http://es.wikipedia.org/wiki/Alexandra_David-N%C3%A9el
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Maria_de_Sagarra_i_de_Castellarnau
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Maria_Espin%C3%A0s_i_Massip
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Pla
- [http://es.wikipedia.org/wiki/Egeria_\(monja\)](http://es.wikipedia.org/wiki/Egeria_(monja))
- http://en.wikipedia.org/wiki/Mildred_Cable
- http://en.wikipedia.org/wiki/Francesca_French
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Gertrude_Bell
- http://es.wikipedia.org/wiki/Mary_Kingsley
- http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_de_una_excursi%C3%B3n_de_seis_semanas
- http://es.wikipedia.org/wiki/Rebecca_West

UdG:

- <http://www.udg.edu/tabid/12014/language/ca-ES/default.aspx>

Enciclopèdia Catalana:

- http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0057732

Associació d'Escriptors en Llengua Catalana:

- http://www.escriptors.cat/autors/verdaquerj/obra.php?id_publica=12064

El Digital de Castilla La Mancha:

- http://www.eldigitalcastillalamancha.es/articulo_opinion.asp?idarticulo=83014&idfirma=&lugar=&ant=

Viaje del Parnaso, Miguel de Cervantes:

- <http://miguelde.cervantes.com/pdf/Viaje%20del%20Parnaso.pdf>

Lecturalia:

- <http://www.lecturalia.com/libro/19514/cuadros-de-viaje>

Cuadros de viajes:

- <http://epdip.com/texto.php?id2=665>

Mujeres que hacen la historia:

<http://mujeresquehacenlahistoria.blogspot.com.es/2011/08/siglo-xix-lady-anne-blunt.html>